

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ

Використання технології “Класний менеджмент”

Тетяна СКРИПНИК,
д-р психол. наук,
професорка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка

Як забезпечити емоційний комфорт та успішну соціалізацію малят з особливими освітніми потребами, розв'язуючи при цьому завдання гармонійного розвитку всіх дітей групи? У пригоді стануть ресурси сучасних технологій організації освітнього середовища. Переваги використання елементів однієї з таких технологій у роботі інклюзивних груп розкриває авторка.

ЧИТАЙТЕ У СТАТТІ

- ✓ Що є, а чого бракує в нормативних та методичних документах щодо створення інклюзивного освітнього середовища?
- ✓ Як організувати простір, щоб сприяти емоційному і соціальному розвитку дітей?
- ✓ Які техніки саморегуляції пропонувати дітям?

ПРО ЩО ЗАБУЛИ АВТОРИ ВІТЧИЗНЯНИХ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ РОЗРОБОК

Розбудова ефективного інклюзивного процесу в закладі дошкільної освіти передбачає перетворення освітнього середовища. Один з останніх нормативно-правових актів, присвячених цій проблематиці, — “Рекомендації щодо створення інклюзивного освітнього середовища, зокрема універсального дизайну та розумного пристосування будівель, приміщень та прибудинкових територій у закладах дошкільної освіти” (додаток до листа МОН № 1/9-348 від 25.06.2020).¹

У документі наголошується на тому, що комфортне освітнє середовище передбачає облаштування ресурсної та сенсорної кімнати для проведення психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних занять і занять

із застосуванням особистісно орієнтованих методів. Це, на думку його розробників, дасть можливість гармонізувати психоемоційний стан дітей з особливими освітніми потребами (ООП) та сприятиме їхній соціалізації.

У навчально-методичних розробках освітнє середовище ЗДО трактується як багаторівнева система умов для поетапного всебічного розвитку й соціальної адаптації дітей, забезпечення їхніх потреб у спілкуванні, активності, пізнанні навколишнього світу, розумінні, повазі, визнанні та самореалізації.

В останні роки часто говорилося про такі характеристики освітнього середовища як *безпечність* і *комфортність*. Визначено також **ознаки безпечного середовища**:

- ◆ якість міжособистісних відносин (довіра, доброзичливості, схвалення, толерантності);
- ◆ захищеність;
- ◆ комфортність (у процесі взаємодії дітей і дорослих домінують позитивні емоції та почуття);
- ◆ задоволеність освітнім середовищем (допомога та підтримка, бережне ставлення до самооцінки дитини та сприяння її підвищенню, розвиток її здібностей та можливостей, пізнання й діяльності).

З реформуванням освітньої галузі в наш освітній простір почали проникати напрацювання зарубіжних колег.

¹ Ознайомтеся з документом у журналі “Дошкільне виховання” № 8, 2020 або завантажте із сайту: dv.in.ua/2020-8/vkladka

До таких належить технологія “Стіни, які говорять” (Talking Walls)², яку розглядають як інформаційне джерело зі змінною експозицією, що висвітлює певні події або подає тематичні матеріали, наприклад, “Перспективи зростання” тощо.

Яскрава методична розробка “Середовище, що належить дітям”³ демонструє зразки елементів *універсального дизайну* (підтримання міждисциплінарного підходу, гнучкість програм, відмову від стереотипів і зміну підходів до навчання), акцентує увагу на таких соціальних аспектах середовища як *взаємодія між вихователем і дітьми, батьками, дітей між собою*, а також на сприянні *формуванню відповідних цінностей* (почуття відповідальності, поваги до багатоманітності тощо). У цій розробці важливим є акцент на створенні умов для *активної участі в освітньому процесі всіх вихованців* (оформлення табличок із назвами центрів діяльності, спільне складання розкладу, створення календаря днів народження, прийняття рішень щодо того, де розміщувати іграшки, навчальні матеріали, як оформлювати групову кімнату, хто відповідатиме за ту чи іншу справу).

Попри те, що багато аспектів, важливих для розбудови сучасного освітнього середовища у ЗДО, представлено в українських нормативно-правових та навчально-методичних розробках, певні необхідні положення, зокрема щодо **створення сприятливих умов для соціального розвитку дітей**, на нашу думку, або залишаються не до кінця розкритими, або взагалі не враховуються.

Варто зупинитися на інструментальних підходах до таких важливих складників освітньої діяльності:

- ♦ організаційно-сміслові ресурси освітнього середовища (оформлення стін, введення правил та мотиваторів);
- ♦ спеціально спрямована робота із соціально-емоційного розвитку всіх дітей групи (емоційна грамотність та емоційна саморегуляція);
- ♦ корекційно-розвивальні заняття, спрямовані на підвищення рівня соціальної адаптації дітей з ООП.

² Ознайомитися із суттю технології можна в циклі публікацій К. Крутій “Стіни, стеля та підлога, які говорять” — “ДВ”, 2019, № 1, № 3, № 4. А з досвідом її впровадження в українських ЗДО — у матеріалах конкурсу “Стіни, стеля і підлога, які говорять”, що публікувалися в “ДВ” щомісяця протягом 2020 року.

³ Середовище, що належить дітям. Порадник для педагогів закладів дошкільної освіти / Упор.: Н. Софій, Ю. Найда. — К., 2019. — 68 с.

⁴ Wong H.-K., Wong R.-T., Jondahl S.-F., Ferguson O.-F. (2016) *The Classroom Management. Book Paperback*. Denton, Texas: Harry K Wong Pubn. — 308 p.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-СМІСЛОВІ РЕСУРСИ ОСВІТЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Оформлення стін та використання будь-яких візуальних засобів має бути цілком усвідомленою, продуманою і поетапно підготовленою роботою.

Слід критично проаналізувати стан оформлення освітнього простору і розробити дизайн наочності, беручи до уваги актуальні виховні й розвивальні завдання. Тобто педагоги мають чітко розуміти, що є найбільш доречним у певний період часу саме для цієї групи, чому це має бути розташовано саме в цьому місці та які будуть наступні засоби впливу на особистісний і соціальний розвиток вихованців.

Про особливості створення змінного, гнучкого, пластичного освітнього середовища, роботу над правилами застосування і зміст сенсорного куточка ми вже говорили раніше — у публікації “Інклюзивне освітнє середовище” в журналі “ДВ”, 2019, № 7. Тут нам хотілося б розкрити ресурси **технології “Класний менеджмент”**⁴, які варто інтегрувати у практику повсякденної роботи як закладів загальної середньої освіти, так і ЗДО і які уможливають створення сприятливого середовища для розвитку всіх учасників освітнього процесу.

Технологія “Класний менеджмент” орієнтована на ефективне керування колективом дітей з метою збагачення їхнього індивідуального досвіду, формування самостійності й відповідальності та їхній соціальний розвиток.

Домашня атмосфера

Відомим прийомом створення безпечної й емоційно комфортної для дошкільнят атмосфери в закладі освіти є розташування в освітньому просторі **елементів домашнього середовища** (світлини, іграшки, книжки). Але його застосування не має бути хаотичним і безсистемним. Продуманість полягає в тому, що, по-перше, мають бути чітко визначені ділянки простору, де будуть розміщені елементи домашнього середовища, а по-друге, має існувати план, згідно з яким їх будуть замінювати.

Усе, чим педагоги збагачують освітній простір, має бути осмисленим і сприяти розвитку дітей.

У групі можна відвести **місце для світлин** під назвою, наприклад, “Куточок рідного дому”. І попросити малят приносити тематичні фото за певним планом, з яким ознайомлені й батьки. При цьому замінювати світлини варто не рідше, ніж раз на місяць, аби цей фрагмент освітнього простору не втрачав привабливості й інформативності для малят.

Орієнтовна тематика фото для “Куточка рідного дому”

- ♦ “Я і моя улюблена іграшка”.
- ♦ “Я зі своїми рідними”.
- ♦ “Я допомагаю по господарству”.
- ♦ “Я на прогулянці з батьками”.
- ♦ “Я займаюсь улюбленою справою” тощо.

Можна добирати світлини, які розкриватимуть нові ракурси тем, що вивчають діти. Використання фотографій спонукає малят до обговорення, сприяє *саморозкриттю* дітей, їхньому *зближенню*, формуванню в них інтересу одне до одного, а також *налагодженню партнерства між педагогами й батьками*.

Розклад і правила групи

Дуже важливо виокремити певну частину простору для **розкладу, створеного для дітей** (звеликими змінними малюнками, підписами великими літерами), і **правил групи**. Правила мають бути актуальними для цієї групи дітей і змінними (*більше про це — у “ДВ”, 2019, № 7*). Варто разом із вихованцями поміркувати, які правила необхідно ввести, щоб покращити життєдіяльність групи. Але цього недостатньо.

Важливо чітко відпрацювати розроблені правила і ситуативно застосовувати, спочатку наголошувачи на необхідності вживання певного правила перед тим, як у цьому виникне потреба.

Наприклад, одним із таких може бути **правило “Шумомір”**. Спершу вихователька ознайомлює дітей з різними рівнями гучності звуку, які є відповідними в тих чи інших ситуаціях: мовчання (рівень звуку 0), коли педагог дає завдання, яке всі мають виконати; розмова пошепки (1) під час гри або коли дітей об’єднано в пари для виконання якихось завдань тощо. Візуалізація цього правила сприяє ретельному його відпрацюванню.

Шумомір

5 Підвищена (екстремальна) гучність

4 Гучне мовлення (надворі)

3 Голосне мовлення (для всієї групи)

2 Тихе мовлення (у мікрогрупі)

1 Шепіт (у парі)

0 Мовчання (на самоті)

Так, наприклад, вихователька дає дітям певне завдання і перед тим, як вони почнуть його виконувати, запитує: “Який рівень гучності має бути в групі? Правильно, 0, усі мовчать”. А коли дитина має відповісти на запитання, щоб уся група почула, вихователька питає: “Який рівень гучності має бути в тебе зараз? Правильно, 3”. Таке тренування розвиває в дітей *основи саморегуляції та соціальні якості*: орієнтування на контекст ситуації та підлаштування під нього.

Визнання досягнень

На почесному місці варто розташувати **стенд “Зірка групи”**. І завдання педагога — створювати умови, за яких світлина кожної дитини впродовж місяця (не рідше) побуває на цьому стенді. Для цього вихователька вводить поняття добрих учинків і досягнень (як у навчанні, так і в соціальній сфері та побуті).

Якщо дитина сором’язлива або має певні функціональні обмеження, які не дають їй змоги повноцінно себе проявляти і бути корисною, слід створити ситуацію, за якої ця дитина в парі з іншою, наприклад, виконає певну діяльність, і розмістити зображення обох малят на стенді досягнень.

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УСІХ ДІТЕЙ ГРУПИ

Така робота передбачає підвищення рівня емоційної грамотності дітей групи та їхньої здатності до емоційної саморегуляції.

Емоційна грамотність охоплює обізнаність щодо різних емоційних проявів і здатність розпізнавати емоції, власні та інших людей.

Допомогти навчитися розрізняти емоції, знову ж таки, допомагають візуальні засоби.

Вивчаємо емоції

Спектр емоцій можна зобразити на картках або на "віялі".

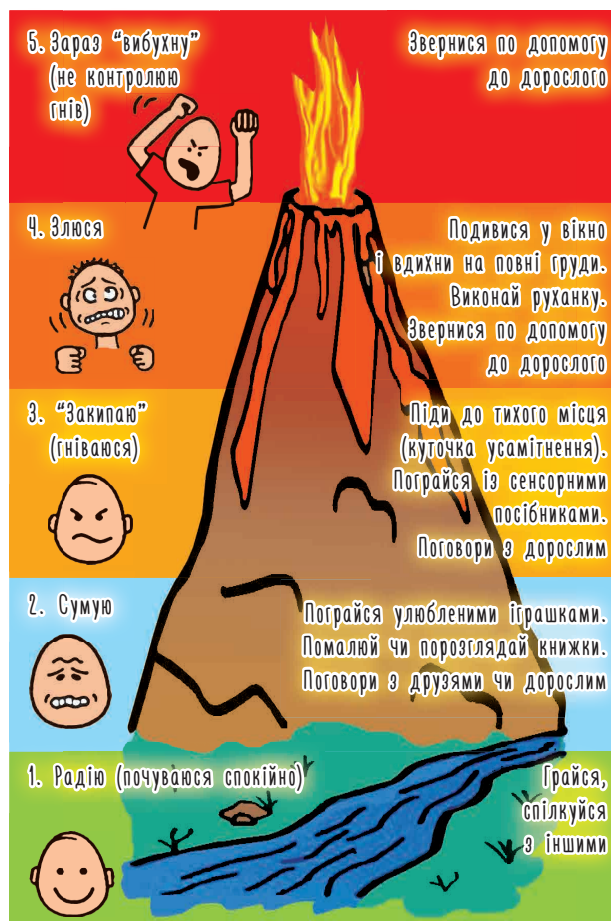
Спочатку педагог має презентувати цей засіб, а далі застосовувати його в різних іграх (наприклад, "Упізнай емоцію": дитина мімікою показує емоцію, а інша має відшукати її серед карток / на "віялі" або навпаки). Важливо також застосовувати такі картки / "віяла" безпосередньо в ситуаціях взаємодії дітей, "тут і тепер", для підвищення рівня їхнього самоусвідомлення та вміння розпізнавати різні емоційні стани.

Цікава розробка, застосування якої допомагає дітям усвідомити, як накопичуються негативні емоції, призводячи зрештою до "вибуху", — "Вулкан емоцій".

На цьому малюнку представлено спектр емоцій, що відображає поступове наростання сили гніву. Після з'ясування механізму виникнення гніву педагогам варто фіксувати певні моменти в реальному житті дітей і принагідно показувати тому чи іншому малюкові ту позицію на "вулкані", якій наразі відповідає його емоційний стан, а також можливі виходи з негативного стану, які варто проговорити разом заздалегідь.

Вулкан емоцій

Техніки самозаспокоєння

Наступний важливий крок у соціально-емоційному вихованні дітей — формування в них здатності до емоційної саморегуляції.

Тут стануть у пригоді візуальні системи (або алгоритми) правил для навчання дітей різноманітних прийомів і технік самозаспокоєння в моменти стресу. Наприклад, такі.

Правила самозаспокоєння

1. Заплющ очі
2. Тричі глибоко вдихни і видихни
3. Полічи до 10 **1, 2, 3...**
4. Міцно стисни долоні
5. Притисни ноги до підлоги
6. Обговори з дорослими

Як завжди, спочатку ці правила відпрацьовують безвідносно до певної ситуації, а згодом вихователька має бути уважною до того, що відбувається з дітьми, і орієнтувати їх на застосування засвоєних прийомів для покращення емоційного стану — власного і людей поряд, як дорослих, так і однолітків.

Метафоричне подання правил для досягнення гармонійного стану представлено **“Технікою Черепахи”**. Дітям розповідають історію про мудру Черепаху. Інколи вона буває сердитою, але позаяк розуміє, що не можна в такому стані спілкуватися з друзями, то вдається до певних дій, які допомагають їй знову стати привітною і доброю. Особливий ефект відпрацювання цієї техніки спостерігається, коли вихователька використовує іграшкову черепаху, за допомогою якої можна продемонструвати ці дії наочно (а ще краще, коли й у дітей є маленькі черепашенята, на яких вони відпрацьовують необхідні дії для кращого їх запам’ятовування).

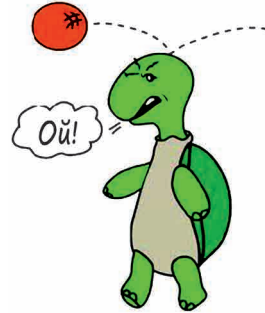
Уважність до дітей і спеціально організована робота, спрямована на формування їхньої соціально-емоційної компетентності, сприятиме їхньому особистісному дозріванню, соціальному розвитку і формуванню добрих стосунків у групі.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ООП

Передусім хотілося б зазначити, що облаштування ресурсної та сенсорної кімнат і проведення там занять жодним чином не гарантує “досягнення гармонізації психоемоційного стану дітей з ООП та підвищення їхньої соціалізації”, як це зазначено в цитованому на початку статті нормативно-правовому документі. Варто знати, наприклад, що гармонізація психоемоційного стану не відбувається просто в комфортних умовах, — у таких умовах можна тільки заспокоїти дитину. А гармонізацію забезпечує спеціальний вплив, спрямований на формування базових сенсомоторних структур дитини, про що ми детально розповідали раніше (див. “ДВ”, 2018, № 10). Окрім цього, фахівці мають чітко усвідомлювати, що соціальні якості в дітей з ООП формуються не на індивідуальних заняттях (формат “дорослий — дитина”), а тільки в умовах взаємодії з іншими дітьми.

Техніка Черепахи

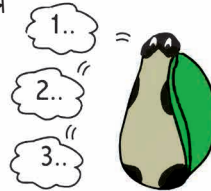
1. Відчуй, що ти сердитий

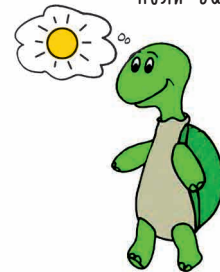
2. Скажи собі подумки: “СТОП!”

3. “Закрийся” в собі, як у панцирі. Тричі глибоко вдихни й видихни, подумай про щось приємне, заспокойся

4. “Виходь із панцира”, коли заспокоїшся і матимеш добрі думки

Корекційно-розвивальні заходи, спрямовані на соціальний розвиток дітей з ООП, мають відповідати таким вимогам:

- ♦ бути чітко орієнтованими на нормалізацію психоемоційного стану цих дітей (емоційність має тілесну природу!);
- ♦ впроваджувати формат парного заняття: дитина з ООП з іншою дитиною з ООП або з дитиною, яка має нормотиповий розвиток, або, по черзі, з різними дітьми (починаючи з тих, яким ця дитина з ООП більше симпатизує, або з тих, які більше симпатизують їй);
- ♦ містити вправи, які сприяють тому, що дитина з ООП напрацьовує здатність бачити іншу дитину, відчувати її, діяти по черзі, ділитися іграшками (предметами), виконувати спільну діяльність.

Напрацьовані у спеціальних умовах корекційно-розвивальних занять уміння мають бути перенесені на ситуації взаємодії дитини з ООП з однолітками в колективі. І головним завданням тут постає створення обставин, за яких ця дитина може разом з іншими брати участь у різних видах діяльності (виконання цікавих обов’язків, робота в команді, гра, творчість тощо).

Як бачимо, ресурси технології “Класний менеджмент” сприяють підвищенню рівня професійної компетентності педагогів ЗДО та розширюють їхні можливості в розбудові інклюзивного освітнього середовища, що є розвивальним для всіх малят. ■

ЗАВАНТАЖТЕ ІЛЮСТРАТИВНІ
КАРТКИ: dv.in.ua/2020-12/p7

